

**RUKE KANONIKA STURARIUSA
PRILOG NIKOLI FIRENTINCU**

Ivo Petricioli

UDK: 73 Nikola Firentinac
73.034 (497.5 Zadar) "14"
Izvorni znanstveni rad
Ivo Petricioli
Zadar, Ul. kralja Zvonimira 10

Autor prvi put objavljuje nadgrobnu ploču kanonika Mateja Sturariusa, koji je bio vikar zadarskog nadbiskupa M. Vallaresa (1450-1495) i upravitelj crkve Gospe Maslinske na periferiji Zadra, gdje je bio sahranjen. Na temelju stilske analize pripisuje je Nikoli Firentincu koji se spominje u Zadru 1485. god. Ujedno mu pripisuje krunu cisterne u dvorištu crkve s grbovima biskupa M. Vallaresa i kanonika Sturariusa.

Crkva Gospe Maslinske, povijesni spomenik na periferiji Zadra, u predjelu pučkog naziva Belafuža, još nije temeljito obrađena, iako to i po svojim arhitektonskim osobinama (gotička crkva pregrađena u 18. st.) i po svom inventaru itekako zaslužuje. O njezinoj prošlosti i eremitaži koja je s crkvom povezana možemo crpiti podatke tek po davno objavljenim tekstovima: Bianchijevoj povijesti zadarskih crkava,¹ i po jednom Sabalichevom popularno pisanom članku.²

Najvrednija umjetnina u crkvi, ikona Bogorodice s Djetetom s glavnog oltara pod srebrnim pokrovom, nije bila poznata, dok je nije ne tako davno obradila Ksenija Radulić i pripisala Paolu Venezianu.³ Ta je atribucija prihvaćena.⁴

Ne zaostaje mnogo za tom slikom nadgrobna ploča na podu crkve, izrazitih renesansnih odlika, kojoj nije posvećeno dovoljno pozornosti. Kad je 1980. god. u zadarskom Narodnom muzeju priređena izložba "Renesansa u Zadru", izrađen je odljev te ploče i od onda je tamo izložen. Ploča je jako izlizana, napuknuta poprijeko, ali se sve odlike reljefa i modelacija detalja raspoznaju. Ploča ima dimenzije 210 x 105 cm, u točnom omjeru 2:1, što odgovara 6 x 3 mletačke stope. Prikazan

¹ C. F. BIANCHI, *Zara Christiana*, Zara 1877, 462-466.

² G. SABALICH, *Antichità Zaratine*, Zara 1925, 7-12.

³ K. RADULIĆ, "Bogorodica na prijestolju" *Paola Veneziana u Zadru*, "Peristil" 12-13, Zagreb 1969-70, 37.

⁴ E. HILJE, *Gotičko slikarstvo u Zadru*, Zagreb 1999, 153.

je u plitkom reljefu ležeći lik pokojnika u svećeničkom ruhu u plitkoj niši. Glava je položena na četverokutni jastuk s malim kuglastim resama na kutovima, a uokvirena je renesansnom, vješto modeliranom školjkom. Sa strana su dva jednaka grba u obliku "konjske glave" nagnuta i prislonjena na školjku, tako da je postignuta stanovita iluzija prostora. Sam lik pokojnika je proporcionalan, tijelo je modelirano s dobrim poznavanjem anatomije. Nabori odjeće su dobro nijansirani, odjeća je realistički prikazana. Pokojnik je odjeven u albu s dugim uskim rukavima, a preko nje ima bogato nabranu kazulu s ovratnikom. Sa strana su dvije vrpce pojasa albe, dobro modelirane s resama, nije sasvim poštivana simetrija, što također upućuje na specifičnu realističku obradu. Na lijevom zapešću visi manipul također s resama. Kako je glava jako izlizana, ne razaznaje se je li na njoj prikazana kapa ili samo kosa začešljana po običaju onoga vremena. Stopala se upiru o blago nabranu kartušu s natpisom u pravilno isklesanoj kapitali:

MATHAEVS STVRARIVS PRESBITER ET
CANONICVS QVI HOC TEMPLVM
INSTAVRAVIT PROPRIA IMPENSA
ET AVXIT VIVENS SIBI POSVIT

Ploču je dakle za života dao izraditi svećenik i kanonik Matej Sturarius, koji je na svoj trošak obnovio i povećao crkvu. Na bočnim rubovima teku dva natpisa, također u kapitali, tako da ih se čita stojeći s lijeve strane ploče, sa zagrobnim pokojnikovim porukama u poetskom izričaju:

- 1.) MOX QVOD ERIS SI SVM SI QVOD ES IPSE FVI
- 2.) VIVE PRECOR REQVIEM OH PIA DIC MENTE VIATOR

Visok skulptorski kvalitet ploče nameće pitanje o njezinu autoru. Kad sam na tu umjetninu prvi put u stručnoj literaturi upozorio,⁵ nisam se bavio tim problemom. Očito se radi o renesansnoj skulpturi, bez natruha gotičkih dekorativnih elemenata, koje sadrže nadgrobne ploče i općenito klesarski proizvodi u Dalmaciji iz 15. st. i čak kasnije. Juraj Dalmatinac okružuje ležeći lik biskupa Šižgorića u Šibeniku i nadbiskupa Veniera u Zadru, Aleši biskupa Scaffa u Rabu, ukrašenim gotičkim lukom, tordiranim stupićima, fjalama i drugim ukrasima tog stila. Nadgrobna ploča krčkog biskupa Rose u crkvi sv. Krševana u Zadru iz 1549. god., iako je obrubljena renesansnim groteskama, ima oko pokojnikove glave trilobni luk sasvim po gotičkom ukusu. Nadgrobna ploča na kojoj je oko pokojnikove glave isklesana renesansna školjka, nalazi se u Ara Coeli u Rimu. Djelo je slavnog Donatella a pripada arcidakonu G. Crivelliju. Isklesana je 1432. god.⁶ Renesansne školjke isklesane su u Trogiru, u katedrali, u kapeli blaženog Ivana Ursinija, koju je sagradio Nikola Firentinac. One čine gornji dio niša u koje su smješteni svetački kipovi i uokviruju im glave, kako je to uobičajeno u skulpturi renesanse.

⁵ T. RAUKAR, I. PETRICIOLI, F. ŠVELEC, Š. PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom* (Prošlost Zadra III), Zadar 1987, 156.

⁶ L. GOLDSCHIEDER, Donatello, complete edition, Phaidon Press, London-New York 1944, 19.

Zadar, Crkva Gospe Maslinske, Ploča kanonika Sturariusa

Detalj ploče kanonika Sturariususa

Na Sturariusovoj se ploči naročito ističu pokojnikove ruke. Imaju duge mršave prstie i njihov položaj nije uobičajen na drugim nadgrobnim pločama, bilo u nas bilo drugdje. Zamjećuje se podignut palac i mali prst podvučen pod prstenjak. Na drugim pločama - za usporedbu neka posluže spomenute biskupske ploče, pa i drugi nadgrobni spomenici s likom pokojnika, ruke su mrtve s jednako položenim prstima.⁷ Sturariusove ruke podsjetile su me na one koje je isklesao Nikola Ivanov Firentinac. i to na reljefu Bogorodice s malim Isusom u Orebićima, na liku Bogorodice u kompoziciji njezine krunidbe u spomenutoj kapeli trogirске katedrale, donekle na liku sv. Bernardina iz kapele u crkvi sv. Frane u Šibeniku, što ga je J. Belamarić atribuirao Nikoli,⁸ a nedavno je E. Hilje našao arhivsku potvrdu da je Nikola zaista sagradio tu kapelu u crkvi šibenskih franjevaca.⁹ Sve su te ruke na isti način modelirane s podignutim palcem i podvijenim malim prstom. Nemaju svuda opravdanje da se tako prikažu, pogotovo ne na nadgrobnoj ploči, pa smatram da je to u neku ruku *Nikolin potpis*, odraz njegove ličnosti, bez obzira na to je li te ruke oblikovao po nekom predlošku, ili vjerojatnije spontano.

⁷ Po pristupačnoj literaturi zapazio sam jedino na nadgrobnoj ploči žene Federika Trente u S. Frediano u Luki, koju je isklesao Jacopo della Quercia 1418, da su ruke raširenih prstiju, u grču (v. Goldscheider, *ibidem*).

⁸ J. BELAMARIĆ, *Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu*, Split 2001, 390-391.

⁹ E. HILJE, *Nikola Firentinac u Šibeniku 1464. godine*, "Radovi Instituta za povijest umjetnosti" 26, Zagreb 2002, 7-18.

Nikola Firentinac, Reljef Bogorodice s djetetom, Orebići,
Samostan Gospe od Anđela

Nikola Ivanov Firentinac spominje se u jednom zadarskom dokumentu od 16. X. 1485. kojim se obvezao opatu D. Venieru izraditi u samostanu sv. Krševana ukrašene prozore,¹⁰ a C. Fisković mu je u Zadru atribuirao nekoliko reljefa: lunetu na palači de Ponte, pragove balkona s girlandama i puttima na palačama Pasini i Ghirardini i grb porodice Detriko nad ulazom u kapelu u crkvi sv. Frane, gradnju koje je 1480. god. naručio Ivan Detriko.¹¹ Kad je Fisković objavio taj grb, original-

¹⁰ K. PRIJATELJ, *Boravak Nikole Firentinca u Zadru*, "Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji" 13, Split 1961, 230.

¹¹ C. FISKOVIĆ, *Radovi Nikole Firentinca u Zadru*, "Peristil" 4, Zagreb 1961, 67.

ni ulaz u kapelu je bio zazidan. Nakon što je oslobođen, pokazalo se da je njegov luk ukrašen kasetama istog oblika kao ulazni luk u spomenutoj trogirskoj kapeli. Sve to dokazuje da je Firentinac bio u Zadru više zaposlen nego što se spominje u dokumentu iz 1485. i da ga je mogao angažirati i kanonik Sturarius.

Zadar, Gospa Maslinska, krana cisterne

O samom Sturariusu Bianchi je znao onoliko, koliko je mogao pročitati na nadgrobnoj ploči i vidjeti u dvorištu između crkve i tamošnje stambene kuće. Očito nije raspolagao arhivskim podacima o njemu, što je pomalo neobično.¹² No dokument od 5. rujna 1471, dosad nepoznat, pruža podatke o obnovi crkve i o samom Sturariusu.¹³ Radi se o raspravi koja je održana ispred vrata nadbiskupske palače o tome tko je zaslužan za obnovu spomenute crkve “koja je dovedena do ruševine (*reducta ad ruinam*)”. Tu se naš kanonik javlja kao *archipresbiter Mateus Damianich*, vikar nadbiskupa Mafeja Vallarella (1450-1495) i kao *canonicus ... archiplebanus ecclesie sancte Marie Holivarum*. Njegov patronimik “Damjanić” pomoći će nam da otkrijemo otkud mu latinsko prezime “Sturarius”. Na prijelazu

¹² Bianchi u navedenoj knjizi donosi liste značajnih osoba zadarskog klera (arcidakona, arhipresbitera, primicerija i dr.) među kojima nema Sturariusu.

¹³ Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika *I. F. Grisinus*, B I, FI/4, fol. 33. (za taj podatak zahvaljujem kolegi E. Hilji).

Grb kanonika Sturariususa na kruni cisterne

iz 14. u 15. st. u Zadru djeluju dva brata graditelja Damjan i Grgur *Sturičići*.¹⁴ Očito je da je naš kanonik Damjanov sin. Kao svećenik stekao je humanističku naobrazbu, emancipirao se, pa je porodično prezime polatinio, davši mu klasičan rimski oblik, po običaju onoga vremena. Dao je za života izraditi svoj grob s umjetnički vrijednim portretnim reljefom i natpisom, da sačuva uspomenu na sebe kao restauratora crkve. Kruna cisterne, neuobičajnog kockastog oblika, u dvorištu također nešto kazuje o njemu. Fine je klesarske obrade, skladno proporcionirana, s naglašenim dobro isklesanim jednakim profilima na gornjem i donjem rubu. To upućuje na vrsnog klesara, pa smatram da i ona može biti Nikolino djelo; ako je i nije sam isklesao, isklesana je po njegovoj zamisli i pomnijivom nadzoru. Na stranama kocke isklesana su tri grba u obliku "konjske glave". Jedan je nadbiskupa Vallaressa (kose šipke u parovima koje poznajemo po brojnim primjercima saču-

¹⁴ N. KLAJČ - I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409. god.* (Prošlost Zadra II), Zadar 1976, 512.

vanim na više mjesta u Zadru), drugi je nepoznate porodice (osmerokraka zvijezda), a treći je Sturariusov. Takvi su grbovi na njegovoj nadgrobnoj ploči, a ima ih uzidanih na zidovima crkve, čime je on nastojao što više istaknuti svoje zasluge za njezinu obnovu. Projektirajući svoj grb, Sturarius je u gornjem dijelu reproducirao kose šipke u parovima Vallaressova grba, a u donji dio smjestio ljiljanov cvijet, stiliziran heraldički. To dokazuje da je Sturarius kao kanonik i njegov vikar bio jače povezan s nadbiskupom Vallaressom, tom važnom ličnošću iz druge polovine 15. st., zaslužnim među ostalim i za širenje renesanse u Zadru.¹⁵ Sturariusov grb na kruni je pomnjivo klesan. Štit grba je obavijen plaštem s jedva vidljivim borama, koji u gornjem dijelu ima oblik niske kape, a na donjem rubu ima kuglice. Takav "prevjes" ima na glavi arcidakon Crivelli na spomenutoj nadgrobnoj ploči u Ara Coeli u Rimu. Sturarius je očito tom oznakom htio istaknuti svoj položaj, valjda kao arhipresbiter i *archiplebanus* crkve, jer kao kanonik nije vjerojatno na to imao pravo. No taj kulturni zadarski svećenik, koji je živio u vremenu sretnom za umjetnost, stekao je nemalu zaslugu angažirajući, kako izgleda, značajnog umjetnika - *Nikolu Ivanova Firentinca*, vodeću ličnost u kiparstvu i arhitekturi Dalmacije u zadnjim desetljećima 15. stoljeća.

¹⁵ L. JELIĆ, *Regestum litterarum zadarskog nadbiskupa Mafeja Vallaressa*, "Starine" XXIX, 1898, 19 i d; I. PETRICIOLI, *Stara nadbiskupska palača u Zadru*, "Tkalčićev zbornik", Zagreb 1955, 91-97; Isti, *Prilozi poznavanju renesanse u Zadru*, "Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru" 6 (3), Zadar 1969, 85-100; Isti, *Likovna umjetnost renesanse u Zadru*, "Zadarska revija" XVIII, Zadar 1969, 363-373.

LE MANI DEL CANONICO STURARIUS CONTRIBUTO A NICCOLÒ DI GIOVANNI FIORENTINO

Ivo Petricioli

L'autore pubblica per la prima volta la lapide sepolcrale in stile rinascimentale del canonico Matheus Sturarius, vicario dell'arcivescovo zaratino M. Vallaresso (1450-1495) e amministratore (*archiplebanus*) della chiesa di Madonna degli Ulivi alla periferia di Zara, dove fu sepolto. Descrivendola nei particolari e annalizzandone le caratteristiche stilistiche, in base alla comparazione delle mani con quelle delle sculture di Niccolò Fiorentino, uno dei maggiori scultori della Dalmazia degli ultimi decenni del Quattrocento, le attribuisce a Niccolò, che si ricorda nel 1485 a Zara, dove gli sono attribuite anche varie sculture del rinascimento zaratino.

L'autore tratta anche la vera della cisterna nel cortile della chiesa sulla quale sono scolpiti gli stemmi dell'arcivescovo M. Vallaresso e del canonico Sturarius, attribuendo anche questa a Niccolò. Lo stemma dello Sturarius contiene elementi dello stemma di Vallaresso, ciò che dimostra la forte relazione che lo legava all'arcivescovo di cui era canonico e vicario.

In un documento del 5 settembre 1471 il canonico appare con il patronimico *Damjanić*. Siccome a cavallo dei secoli XIV e XV lavoravano a Zara due fratelli *marangoni* Damiano e Gregorio Sturičić, l'autore suppone che il canonico sia figlio di Damiano e che il suo cognome latinizzato *Sturarius* derivi da *Sturičić*.